

Criza Berlinului (1961)

Colonel MIRCEA SEREDIUC
Capitan PETRE OPRIS

La opt ani de la înabusirea revoltei muncitorilor berlinezi din iunie 1953 de catre armata sovietica, actiune soldata cu 25 de morti si 378 de raniti, precum si cu arestarea a 25.000 de persoane¹, Organizatia Tratatului de la Varsovia s-a confruntat din nou cu o „criza a Berlinului”.

Esenta acelei crize au constituit-o divergentele dintre tarile socialiste europene si tarile occidentale, generate de încercarea U.R.S.S. de a solutiona problema germana fara sa tina cont de celelalte pareri exprimate de partile implicate. În asemenea conditii, era firesc ca propunerile Uniunii Sovietice si ale aliatului sau est-german, referitoare la încheierea Tratatului de pace cu cele doua state germane existente în acel moment – Republica Federala a Germaniei si Republica Democrata Germana – si transformarea Berlinului occidental într-un oras liber, sa fie respinse sistematic de SUA, R.F.G., Marea Britanie si Franta. Subliniind acest aspect, N.S. Hruscirov declara în august 1961 ca: „(...) propunerea Uniunii Sovietice si a altor tari care au luptat împotriva Germaniei hitleriste, în legatura cu încheierea Tratatului de pace cu cele doua state germane existente în momentul de fata, a stârnit o reactie cu totul nejusta din partea puterilor occidentale.”²

Guvernul Germaniei Federale, sprijinit de guvernele SUA, Angliei si Frantei, se opunea de fapt încheierii unui tratat de pace cu cele doua state germane deoarece aceasta însemna implicit recunoasterea R.D. Germane. În aceste conditii, Uniunea Sovietica ameninta ca va semna Tratatul numai cu Republica Democrata Germana, prin care „(...) va consfinti frontierele stabilite prin acordul de la Potsdam si Republica Democrata Germana își va exercita pe deplin suveranitatea pe teritoriul sau, fiind eliberata de povara ramsitelor celui de-al doilea razboi mondial.”³ Totodata, Uniunea Sovietica propunea: „Statele Unite, Marea Britanie, Franta si Uniunea Sovietica sa promita împreuna, în mod solemn, ca vor respecta si vor apara libertatea, independenta si drepturile orasului liber Berlinul occidental.”⁴ Este de mentionat faptul ca puterile occidentale, pe lângă faptul ca nu recunosteau R.D. Germana, cereau li se asigure, în cazul în care Uniunea Sovietica si alte state semnau Tratatul de pace cu Germania de Est, „dreptul de acces în Berlinul occidental, drept care decurge din statutul de ocupatie.”⁵

Referindu-se la aceste probleme delicate, Nikita Hruscirov a declarat în august 1961: „Când se va încheia Tratatul de pace vor dispărea, firește, si drepturile puterilor învingătoare, care decurg din capitularea tarii învinse. Statele germane cu care va fi semnat Tratatul de pace vor deveni, din acel moment, absolut suverane si, indiferent daca celorlalte tari le va fi sau nu pe plac regimul existent în unul sau altul din aceste state, toate vor trebui sa întretina relatii cu ele, potrivit uzantelor dreptului international.”⁶ Asadar, se punea problema semnării Tratatului de pace cu cele doua state germane si asigurarea pentru Berlinul occidental a statutului de oras liber si nicidecum unificarea Germaniei.

Problema încheierii Tratatului de pace cu Germania a fost examinata în mai multe rânduri în Comitetul Politic Consultativ al Organizatiei Tratatului de la Varsovia si în diferite organisme ale acestuia, în toate cazurile propunerile U.R.S.S. fiind sustinute în unanimitate de catre ceilalti participanti la reuniuni. De exemplu, în *Declaratia statelor*

participante la Organizatia Tratatului de la Varsovia, adoptata de Comitetul Politic Consultativ în consfatuirea sa din 24 mai 1958, de la Moscova, care, între altele, a hotărât retragerea trupelor sovietice din România, se sublinia ca: „Statele participante la Tratatul de la Varsovia înțeleg pe deplin năzuințele poporului german îndreptate spre lichidarea scindării țării și sunt adepte ale stabilirii unității Germaniei și formării unui stat german democratic iubitor de pace.”⁷ Cu acel prilej s-a precizat că rezolvarea problemei germane nu se putea înfăptui decât printr-un acord între cele două state, considerându-se că „o altă cale de rezolvare a problemei germane nu există.”⁸ Totodată, în documentul amintit se menționa că participanții la consfatuire sprijineau punctul de vedere al guvernului sovietic potrivit căruia „(...) o conferință la nivel înalt să examineze acea parte a problemei germane pentru care cele patru puteri poartă răspunderea și anume problema Tratatului de Pace cu Germania.”⁹ Participanții propuneau ca la acțiunea de pregătire a tratatului de pace să fie atrași reprezentanți ai ambelor state germane.

Problema germană a fost din nou pe agenda reuniunilor internaționale în perioada premergătoare convocării Conferinței ministrilor afacerilor externe și a Conferinței la nivel înalt de la Geneva. De exemplu, la întrunirea ministrilor afacerilor externe ai țărilor participante la Organizatia Tratatului de la Varsovia și al Chinei, care a avut loc în capitala poloneză în zilele de 27 și 28 aprilie 1959, s-a apreciat că: „Țările participante la conferința ministrilor afacerilor externe aprobă și susțin în unanimitate propunerile Uniunii Sovietice privind încheierea tratatului de pace cu Germania și lichidarea regimului de ocupație în Berlinul occidental.”¹⁰ În acest sens, se preconiza să fie retrase trupele străine din Berlinul occidental, în locul acestora urmând să rămână forte militare simbolice ale SUA, Angliei, Franței și Uniunii Sovietice. În comunicatul acelei consfatuiri se prezenta soluția ca Berlinul occidental să devină un oraș liber „(...) a cărui securitate și legături nestânjenite cu lumea exterioară ar fi garantate de marile puteri cu participarea Organizației Națiunilor Unite.”¹¹

Pe măsura ce se apropia data începerii conferinței șefilor de guverne ai marilor puteri, Uniunea Sovietică, secondată de aliații ei și de China, a sporit presiunile în direcția rezolvării problemei germane, încercând să impună condițiile menționate mai sus. Începând din 1960, în poziția Uniunii Sovietice și adepților ei a intervenit o orientare nouă, expusă, de exemplu, în Declarația statelor participante la Tratatul de la Varsovia, data publicității la finalul reuniunii de la Moscova din 4 februarie 1960: „Dacă eforturile îndreptate spre încheierea Tratatului de pace cu cele două state germane nu vor găsi sprijin și rezolvarea acestei probleme se va lovi de încercarea de taraganare, statele reprezentate la actuala consfatuire nu vor avea o altă soluție decât aceea de a încheia, împreună cu celelalte state care vor fi gata să facă aceasta, Tratatul de pace cu Republica Democrată Germană și, pe această bază, să rezolve de asemenea problema Berlinului occidental.”¹²

Totodată, statele participante la Tratatul de la Varsovia, după modelul Moscovei, desfășurau o amplă propagandă în legătură cu condamnarea acțiunilor de remilitarizare a Germaniei occidentale, de înzestrare a acesteia cu armament modern, considerând că acel stat se transformase „(...) în principalul focar al primejdiei de război în Europa”.¹³

În anul 1961, statele participante la Organizatia Tratatului de la Varsovia au intensificat acțiunile și au înasprit tonul în legătură cu rezolvarea problemei germane, criza cunoscând apogeul în vara aceluiași an. Astfel, în comunicatul *Consfatuirii conducătorilor partidelor comuniste și muncitorești din țările Organizației Tratatului de*

la Varsovia, la care au participat si reprezentanti ai partidelor din tarile socialiste ale Asiei, desfasurata la Moscova în perioada 3-5 august 1961, se mentiona sub forma de ultimatum ca: „Toti participantii la consfatuire au exprimat parerea unanima ca problema încheierii Tratatului de pace cu Germania si a normalizarii pe aceasta baza a situatiei din Berlinul occidental s-a copt demult si ca rezolvarea ei nu sufera amânare.”¹⁴

Un nou avertisment adresat statelor occidentale de catre tarile participante la Organizatia Tratatului de la Varsovia a venit la 13 august 1961. În *Declaratia guvernelor statelor participante la Organizatia Tratatului de la Varsovia* din 13 august 1961, dupa ce se mentiona ca puterile occidentale respingeau ideea încheierii Tratatului de pace cu Germania, ca acestea desfasurau actiuni ostile împotriva tarilor socialiste, se arata ca: „(...) tarile participante la Tratatul de la Varsovia nu pot sa nu ia masurile necesare pentru a asigura securitatea lor si înainte de toate securitatea Republicii Democrate Germane.”¹⁵ În documentul citat se cerea trecerea la masuri mai drastice, fapt ce a amplificat tensiunea internationala: „Guvernele statelor participante la Tratatul de la Varsovia – se specifica în document – propun Camerei Populare si guvernului RDG, tuturor oamenilor muncii din Republica Democrata Germana sa introduca la granitele cu Berlinul occidental masuri de natura sa împiedice în mod cert activitatea subversiva împotriva tarilor lagarului socialist si prin care sa se asigure în jurul întregului teritoriu al Berlinului occidental, inclusiv la granitele cu Berlinul democrat, o paza sigura si un control eficient. Fireste ca aceste masuri nu trebuie sa afecteze actualul sistem de circulatie si de control al comunicatiilor dintre Berlinul occidental si Germania Occidentala.”¹⁶ Principala masura în acest sens s-a materializat în construirea zidului Berlinului, în august 1961. Zidul, o aberatie a secolului XX, avea o lungime de 113 km, 13 puncte de trecere din zona estica în cea vestica, si s-a transformat cu timpul într-o veritabila granita. De-abia la 9 noiembrie 1989 autoritatile RDG au permis din nou libera trecere dintr-un sens în altul al zidului, fara viza de tranzit.¹⁷

Pentru stabilirea masurilor cu caracter militar în acele împrejurari, un bc important l-a ocupat *Consfatuirea ministrilor apararii ai statelor participante la Organizatia Tratatului de la Varsovia* din 8 – 9 septembrie 1961, care s-a tinut în capitala Poloniei. În afara de ministrii apararii, la consfatuire au fost prezenti si sefii marilor state majore ale armatelor acestor state. În comunicatul adoptat cu acel prilej, dupa ce se mentiona ca tarile NATO au respins propunerile statelor socialiste cu privire la încheierea Tratatului de pace cu Germania si „(...) recurg la amenintarea cu dezlantuirea unui nou razboi”¹⁸, se preciza ca: „Având în vedere situatia creata si, calauzindu-se dupa directivele guvernelor lor, ministrii apararii si sefii marilor state majore au examinat problemele concrete referitoare la întarirea capacitatii de lupta a trupelor din compunerea fortelor armate unite ale tarilor participante la Tratatul de la Varsovia.”¹⁹ Consfatuirea a cerut sefilor Marilor state majore „sa elaboreze masuri practice ce decurg din acordul realizat la aceasta consfatuire în vederea întaririi continue a capacitatii de aparare a tarilor participante la Tratatul de la Varsovia.”²⁰

În temeiul celor stabilite la aceasta reuniune, comandantul suprem al Fortelor Armate Unite, maresalul A.A. Greciko, a întreprins o serie de masuri care au vizat cresterea capacitatii de lupta a armatelor statelor din Organizatia Tratatului de la Varsovia. Peste câtiva ani, în 1966, cu ocazia dezbaterii unui nou proiect de statut al Fortelor Armate Unite, argumentând consecintele existentei unor atributii largi conferite comandantului suprem, în punctul de vedere al delegatiei armatei române s-a reamintit ce

se întâmplase în august 1961: „(...) Comandantul Suprem, fara a ne consulta, a cerut ca pentru ridicarea capacitatii de lupta a Fortelor Armate ale tarii noastre sa se ia asemenea masuri ca: mobilizarea unor unitati si mari unitati, ce ducea la marirea temporara a efectivelor fortelor armate cu circa 12.000 oameni, executarea de aplicatii cu trupe si de stat major, deplasarea unor mari unitati din garnizoanele permanente în alte raioane s.a.”²¹

Din cele mentionate rezulta ca problema germana se disputa în numele Organizatiei Tratatului de la Varsovia, iar statele participante la alianta se declarau fara rezerve de acord cu propunerile U.R.S.S. în acest sens, chiar daca aveau opinii diferite.

Pe aceasta linie se înscrie si Hotarârea Consiliului de Ministri a R.D.Germane din 12 august 1961, cu privire la încheierea Tratatului de pace, adoptata, cum se mentiona, „Pe baza declaratiei guvernelor statelor participante la Tratatul de la Varsovia si a Hotarârii Camerei Populare (...)”²². Dupa ce denuntau actiunile NATO, ale R.F. Germane de respingere a propunerilor Uniunii Sovietice referitoare la rezolvarea problemei germane, în documentul amintit se mentiona: „Tinând seama de toate acestea Consiliul de Ministri al Republicii Democrate Germane, în conformitate cu hotarârea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varsovia, hotaraste sa adopte urmatoarele masuri pentru asigurarea pacii în Europa, pentru apararea Republicii Democrate Germane si în interesul securitatii lagarului socialist (...) la granitele Republicii Democrate Germane, inclusiv la granita cu sectoarele occidentale ale marelui Berlin, controlul care se exercita de obicei la granitele oricarui stat suveran.”²³

La 18 august 1961, guvernul sovietic adresa o nota guvernului SUA în care se arata ca: „(...) guvernul sovietic sprijina întrutotul actiunile guvernului Republicii Democrate Germane, care a stabilit un control efectiv la frontiera cu Berlinul occidental împotriva R.F. Germane si altor tari care desfasoara actiuni subversive în Berlinul occidental împotriva R.D. Germane si altor tari ale comunitatii socialiste.”²⁴

Nota guvernului sovietic reprezinta raspunsul la nota guvernului SUA din 17 august 1961 cu privire la masurile luate de guvernul R.D. Germane la frontiera. „Guvernul sovietic - se arata în nota Moscovei - respinge în mod categoric protestul cuprins în nota guvernului SUA ca fiind lipsit de temei.”²⁵

Disputele pe cale diplomatica si în presa au continuat sub diferite forme. Cert este ca acea perioada a constituit una de aspra încordare între tarile membre ale NATO si statele participante la Organizatia Tratatului de la Varsovia, generata, cum s-a aratat, de propunerile Uniunii Sovietice privind încheierea Tratatului de pace cu Germania si reglementarea statutului Berlinului occidental.

În legatura cu problema berlineza, atât NATO, cât si Organizatia Tratatului de la Varsovia au luat masuri pentru ridicarea capacitatii de lupta a fortelor din zona. SUA si alte state participante la NATO au luat un sir de masuri pentru întarirea grupului lor de trupe din Europa în perioada 1 iunie - 1 decembrie 1961. Astfel, au fost introduse 30 de instalatii de rachete operativ-tactice, 48 tunuri atomice, 2 divizii, 1080 tancuri, 275 avioane, 25 nave de lupta si 136 mii oameni.²⁶

În ceea ce priveste Organizatia Tratatului de la Varsovia sunt de mentionat câteva actiuni. În prima parte a lunii august 1961 a avut loc o consfatuire la care au luat parte comandantul sef al Fortelor Armate Unite ale statelor participante la Organizatia Tratatului de la Varsovia, maresalul A.A. Greciko, comandantul Grupului de Trupe Sovietice din Germania, I.I. Iakubovski, seful lui de stat major G.I. Asiko, maresalul V.I. Ciukov. La consfatuire s-a spus ca, pe baza propunerilor conducerii R.D.G., a Uniunii

Sovietice și a aliaților din Organizația Tratatului de la Varșovia, s-a hotărât să se construiască zidul în scopul unui control al circulației cetățenilor. De asemenea, s-a subliniat că granița dintre R.D.G. și R.F.G., precum și cea dintre Cehoslovacia și R.F.G. nu trebuie să le fie indiferentă. „Această graniță - scria A.I. Gribkov - era privită ca graniță dintre NATO și Tratatul de la Varșovia.”²⁷

Apoi au fost operate unele schimbări în conducerea forțelor sovietice de pe Teatrul de Acțiuni Militare Vest. Ca urmare, în funcția de comandant șef al Grupului de Trupe Sovietice din Germania a fost numit mareșalul Ivan Konev, experimentat comandant din al doilea război mondial, cel care comandase trupele sovietice în Ungaria în 1956, iar I.I. Iakubovski a rămas primul său locțiitor; la Grupul de Trupe Sovietice din Ungaria a fost numit, de asemenea, un experimentat comandant, generalul de armată Pavel Batov, iar M.T. Nikitin a rămas primul lui locțiitor.²⁸

Pe aceeași linie se înscrie aplicația cu numele de cod „Furtuna”, care s-a desfășurat pe teritoriul R.D.G., R.P. Polone, R.S. Cehoslovace și regiunea de vest a U.R.S.S. în octombrie 1961. Scopul declarat al acesteia era realizarea instruirii majore a trupelor din componența Forțelor Armate Unite ale statelor participante la Organizația Tratatului de la Varșovia. Au participat cu acel prilej unități din trupele de uscat și de desant aerian, de aviație și de marină militară.

Este lesne de sesizat că problema Berlinului a înăspriț relațiile Est-Vest, cu urmări dintre cele mai grave pentru securitatea statelor. România, cum s-a arătat, nu a fost pasivă în raport cu toată încordarea ce s-a creat pe continentul european prin criza Berlinului. Cert este că, deși a avut opinii diferite față de soluțiile impuse de Moscova, a acceptat măsurile preconizate de aceasta. La vremea aceea situația internațională era atât de încordată, încât iminenta unui conflict armat Est-Vest plutea în aer. Ca urmare, România nu se vedea în situația de a protesta împotriva alianței, așa cum făcuse Ungaria cu cinci ani în urmă, în 1956. În mod aproape similar va proceda și în cazul crizei rachetelor din Cuba, în anul următor, 1962, cu notele specifice ale situației date.

NOTE:

1. „Dosarele istoriei”, an II, nr. 1 (6), 1997, p.56.
2. „Scînteia”, 29 august 1961.
3. Ibidem.
4. Ibidem.
5. Ibidem.
6. Ibidem.
7. Cf. *Tratatul de la Varșovia, Culegere de documente 1955-1980*, Editura Politică, București, 1981, p.167.
8. Ibidem.
9. Ibidem, p.167-168.
10. Ibidem, p.177.
11. Ibidem.
12. Ibidem, p.193.
13. Ibidem, p.197.
14. Ibidem, p.198.
15. Ibidem, p.202.
16. Ibidem.

17. „Dosarele istoriei”, an II, nr. 1(6), 1997, p.58.
18. Cf. *Tratatul de la Varsovia, Culegere de documente 1955 – 1980*, op.cit., p.203.
19. Ibidem.
20. Ibidem.
21. Serviciul Arhivistic Militar, fond V/2, dosar nr.4/34, f.124-125.
22. „Scînteia”, 14 august 1961.
23. Ibidem.
24. „Scînteia”, 20 august 1961.
25. Ibidem.
26. A.I. Gribkov, *Sudba Varsavbkogo Dogovora (Soarta Tratatului de la Varsovia – Amintiri, documente, fapte)*, Editura Cartea Rusa, Moscova, 1998, p.110.
27. Ibidem, p.108.
28. Ibidem. p.109.

Articol publicat în „*Omagiu istoricului Valeriu Florin Dobrinescu*”, Editura PALLAS, Focsani, 2003, p. 695 – 704.